

Klió 2001/3.

10. évfolyam

A holland bankrendszer 1914–1940 között

Általános a történetírásban az az elképzelés, amely Hollandiát a kora újkortól kezdve egyfajta mintaállamnak tekinti, amely biztos irányítúként jelezte az európai kapitalista fejlődés tendenciáit. Ez a kora újkorban kétségtelenül igaz volt, azonban a későbbiekben Hollandia, a kereskedelmi kapitalizmus hazája több tekintetben alaposan lemaradt Nyugat-Európa mögött. Különösen igaz ez a pénz- és bankügyekre, amelyek talán éppen a sajátos, kereskedelem és agrárcentrikus gazdasági fejlődés miatt századunkig nem léptek túl a gyermekkoron.

Az adatok tanulsága szerint az 1910-es években még nem volt általános a különböző pénzkímélő fizetési módszerek alkalmazása Hollandiában, noha ez ekkor már rutinszerű tevékenységnek számított a világ fejlett országaiban. Az összes pénzmennyiségnek mintegy 64 százaléka tartozott az ún. M1 pénztömeghez, ami a közgazdaságtan szaknyelve szerint a készpénzt (esetünkben főleg ezt) és a látra szóló, tehát azonnal hozzáférhető betéteket jelenti. Ez az adat Belgiumban és Németországban ugyanekkor 30–40 százalék körül mozgott, ami jelzi a különböző részvények és lekötött betétek fontosságát ezekben az országokban. A különös jelenség háttérében a holland kereskedelmi bankrendszer fejletlensége húzódik meg.

A holland pénz- és tőkepiac szerkezetének legfőbb sajátosságát az a vonás kölcsönözte, hogy a rövid távú hitelügyeket leghatékonyabban nem a bankok, hanem a kötvénypiac elégítette ki (ez volt az ún. *prolongatie* rendszer). A vállalatok rövid lejáratú kötvényeket bocsátottak ki, amelyeket a befektetők szívesen vettek meg, hiszen kedvező kamatot kaptak. Ez máshol sem történt másképpen, azonban a kötvények közvetlen lakossági felvásárlása Hollandiában szokatlanul nagy méreteket öltött. A kereskedelmi bankok a XIX. század során tehát nem voltak képesek átvenni a tőke közvetítésének szerepét, és így a holland gazdasági fejlődés finanszírozásában másodlagos szerepre voltak kárthatva. A helyzet csupán 1906-tól kezdett megváltozni, amikor a növekvő hitelügyek kielégítése már lehetővé tette néhány nagyobb bank talpon maradását.

A forradalmi változást azonban végül az első világháború hozta meg. Bár Hollandia semleges maradt, a kormány szükségintézkedéseket hozott a stabilitás megőrzése érdekében. Ezek egyike volt az amszterdami tőzsde bezárása 1914-ben, ami lényegében véget vetett a kötvények szabad forgalmazásának, igaz, egyben megelőzte a tőzsde összeomlását is. Csak az állami beavatkozásnak volt tehát köszönhető, hogy az ébredező modern holland bankrendszer egyik pillanatról a másikra megszabadult fenyegető riválisától, a hatékony kötvénypiacról. Az amszterdami mellett a londoni tőzsde sem volt elérhető 1914-től, így a kötvényekben rejlő lehetőségek egyelőre kimerültek. A háború után a korábbi rendszert már sohasem sikerült korábbi hatékonyságával együtt újjáéleszteni (bár a tőzsdét 1915 februárjában ismét megnyitották), így ez a néhány esztendő alapjaiban megváltoztatta a holland pénzügyi rendszer jellegét.

A bankok tevékenységében nagy változást hozott, hogy a korábban a kötvénypiacon megjelenő pénztömeg most a bankokba áramlott. A betétek összegének megnövekedése arra készítette a bankokat, hogy kihelyezési politikájukon változtassanak, és a rövid távú hitelnyújtás mellett egyre aktívabb szerepet vállaljanak a hosszú távú befektetésekben is (vegyes banki tevékenység). Igen jellemző, hogy a Rotterdami Bank 1910-ben még csupán 30 igazgatói hellyel rendelkezett különböző vállalatok igazgatótanácsaiban. Ez a szám 1923-ra elérte a 127-et.

A háború alatt a holland tengeri kereskedelem fontossága minden fél számára nyilvánvaló volt: az antantnak bosszúságot, Hollandiának élelmet és túlélést, Németország számára pedig a csempészáruk forrását jelentette. A kereskedelmi tevékenység finanszírozása most a bankokra várt, ami együttjárt a váltóleszámtól való ügyletek megszorodásával, és az átutalási tevékenység általánossá válásával. A kereskedelmi banki szolgáltatások teljes palettája megjelent tehát, noha az utóbbi területen 1923-ban, minden szabályozás ellenére, olyan nagy zűrzavar támadt, hogy a giro tevékenységet évekre fel kellett függeszteni.

A kedvező helyzetben egyre több bankot alapítottak, azonban ezek többsége nem volt képes megőrizni önállóságát, és áldozatul esett a szektor koncentrációjának. Ez a folyamat már a háború előtt megindult, amikor 1911-ben két bank egyesüléséből létrejött a Rotterdami Bankegyesület (ROBAVER – Rotterdame Bankvereniging), azonban igazán nagy méreteket csak 1916 után öltött. 1916 és 1925 között nem kevesebb, mint 106 bankot vásároltak fel az egyre növekvő nagybankok. A folyamatot tovább gyorsította az 1921–23 közötti depresszió, amely az újjáépítésből korábban jól profitáló Hollandiát sújtotta. A holland pénz- és tőkepiacot hamarosan öt nagy kereskedelmi bank határozta meg.

A kereskedelmi bankok előretörése azonban nem csupán a kötvénypiac rovására zajlott le. A folyamatnak károsultjaivá váltak a különböző lakossági megtakarításokra szakosodott intézmények is, amelyeket még a XIX. század második felében kifejezetten szociális céllal alapítottak, többek között a holland történelemben meghatározó szerepet betöltő Közjóléti Társaság (Maatschappij tot Nut van 't Algemeen). A takarékbankok ideiglenes tévesztését a szolgáltatások alacsony színvonalának tulajdoníthatjuk, hiszen számos kereskedelmi banki tevékenységet, például a fizetési forgalom lebonyolítását, nem tudták elvégezni. A húszas években azonban éppen szolidáris hitelpolitikájuk eredményezte, hogy a takarékbankok visszanyerték pozícióikat a válságba kerülő kereskedelmi bankoktól.

A húszas évekre a pénzpiac minden szereplője felismerte az együttműködés szükségességét, és különböző szervezeteket hoztak létre érdekeik védelmére. A kisebb takarékbankok megalapították a Holland Takarékbankok Szövetségét (Nederlandsche Spaarbankbond). Az agrárbankok, amelyek a holland mezőgazdaság jelentős szerepe miatt szintén alapvető, fontos piacot szolgáltattak ki, banki központokat (centrales) hoztak létre, amelyek eleinte a mezőgazdasági bankok egymás közötti ügyleteinek kezelésére szolgáltak, azonban fokozatosan az agrárhitelezés irányítóivá nőttek ki magukat.

Az 1921–23-as gazdasági depresszió véget vetett a kereskedelmi bankok korábbi aktív politikájának. Bár jelentős bankostromokra nem került sor, a bizalom a bankbetétekben megcsappant. A banki betétek aránya a pénztömegben fokozatosan visszaesett, noha a háború előtti alacsony szintet már sohasem érte el (50 százalék körül stabilizálódott). A bankok visszavonultak az ipari befektetések területéről, és az 1914 körüli helyzetet kívánták visszaállítani. A bankok csökkenő befektetési kedve nem fogta vissza az ipar fejlődését, amely 1923 után stabil növekedő pályára állt, és így beruházásait saját forrásaiból fedezte. A bankok visszahúzódása ellenére a banki szektor bizonyult a húszas évek legdinamikusabban fejlődő ágazatának Hollandiában, amely ekkor hozta be több évtizedes lemaradását.

A holland bankok óvatosságának tudható be az is, hogy a bankrendszer jól átvészelte a világválság első hullámát. Hollandia stabilitása és nem utolsósorban szilárd kiállása az aranystandard mellett az angol valuta leértékelése utáni években is (egészen 1936 szeptemberéig), vonzó célponttá tette a Németországból és Közép-Európából menekülő tőke számára. A holland gazdaság, amelynek hitelgénye a külpiacon elvesztése miatt csökkent, nem tudta felszívni az újabb tőkét, így a bankok legfőbb gondja az elkövetkezendő években a szűkösen rendelkezésre álló befektetési lehetőségek felkutatása lett. Az aranystandard melletti kiállítás összességében hozzájárult a holland bankrendszerben való bizalom megőrzéséhez, azonban az újabb kutatások többsége a válság elhúzódásának okát is ennek tulajdonítja.

Jan Luiten van Zanden: Old rules, new conditions, 1914–1940 (Régi szabályok, új körülmények, 1914–1940). In: A financial history of the Netherlands, Cambridge, 1997. 124–151.

Földvári Péter